Arbejder fra Hubei-provinsens statslige elselskab i aktion. Arbejdsforholdene i Vest- og Midtkinas provinser er radikalt værre end på den kinesiske østkyst. FOTO: HAO TONQIAN

Kina. Den kinesiske vækst har i årtier været drevet af østkystens produktion. Nu skyder fabrikker op på stribe i det fattigere Midt- og Vestkina på grund af skattefordele og lavere lønninger, mens kampen for bedre arbejdsforhold holdes effektivt nede. Alligevel spirer en spinkel aktivisme.

Balancegang på tynd line

Af PETER BENGTSEN

EN BY I HUBEI-PROVINSEN – Det er midnat, og den 30-årige fabriksarbejder Chang Jie er på vej hjem fra et spisested til fabriksområdet, hvor han bor på et værelse sammen med fem kolleger. I en ubelyst udkant af millionbyen åbner en søvnig vagt porten til fabrikken. De fritgående vagthunde, derimod, er lysvågne at dømme efter deres maniske gøen.

»Du skal ikke gå for tæt på hundene,« advarer Chang Jie unødvendigt. De indbyder ikke til at blive nusset bag ørerne.

Sovesalsbygningen er med sine revner og afskallede vægge opdelt i små værelser med køjesenge, hvor seks personer sover eller halvsover. De skal op klokken 7 og på arbejde.

»Her sover Kinas arbejdere. De er hverken vågne om dagen eller om natten,« siger Chang Jie, og hentyder til, at Kinas fabriksansatte ikke er bevidste om deres rettigheder, selv om de i de fleste af døgnets vågne timer arbejder under forhold, der er i strid med såvel Kinas egen lovgivning som internationale konventioner. De skal vækkes, mener han. Af arbejderrettighedsaktivister som ham selv.

Her i det centrale og vestlige Kina, over 1000 kilometer fra landets historiske produktionsprovins Guangdong ved Hong Kong, hvor millioner af migrantarbejdere fra midt- og vestkinesiske provinser arbejder, skal man lede meget længe for at finde arbejdere, der er klar over, at de har rettigheder. Endsige finde organiserede arbejdere. For slet ikke at tale om arbejderrettigheds-forkæmpere som Chang Jie eller organisationer for sådanne aktivister.

Ganske vist har her været produktion i årtier, både jern- og stålindustri, maskiner, biler og beklædning. Og med regeringens udviklingsplaner for Midt- og Vestkina er der investeret milliarder i infrastruktur og erhvervsudvikling, alt sammen for at mindske kløften mellem de velstillede kystprovinser og de fattigere midt- og vestkinesiske provinser.

Det har tiltrukket flere nationale og multinationale virksomheder på jagt efter skattefordele og lavere lønninger end ved kysten og i landets historiske produktionsprovins Guangdong.

Væksten er især synlig i de største byer – Xian, Chengdu, Chongqing og Wuhan – med en befolkning på over 30 millioner. Her er glitrende shoppingcentre, moderne metrotog og mangesporede motorveje fyldt med moderigtige kinesere og deres allestedsnærværende smartphones.

Starbucks-kaffe til 30 yuan (32 kr.) flyder over disken i lind strøm til latte-tørstige kinesere, som må formodes at tjene betydeligt mere end mindstelønnen, der rækker til én daglig caffe latte og næsten intet andet.

Globale brands som Intel, Dell, Siemens, Ford og Foxconn, storleverandør til Apple og mange andre, har for længst startet produktion eller afdelinger for forskning og udvikling i området.

Med hård hånd

Til gengæld er det svært at få øje på investeringer, der sikrer ordentlige arbejdsvilkår. Sammenlignet med omfanget i kystprovinsen Guangdong er indsatsen her næsten ikke-eksisterende på trods af en arbejdsstyrke på flere millioner. Og aktivisterne bliver holdt nede med hård hånd. »Her er masser af organisationer, der hjælper arbejdere socialt eller sundhedsmæssigt med alt fra børnepasning til arbejdsskader. I myndighedernes øjne er de ikke en trussel. Det er derimod organisationer, som fortæller arbejdere om rettigheder og opfordrer til kollektiv forhandling. De er under konstant overvågning,« siger Liu Yong.

Liu Yong er en meget lille og meget tyndhåret ph.d.-studerende i slutningen af 20rne, der i flere år har været aktivist i en af de ganske få arbejderrettigheds-organisationer i millionbyen. Vi sidder gemt i skyggen i en grøn og frodig universitetspark for at være i fred fra den stærke sol og nysgerrige blikke.

»Hver uge besøger myndighederne vores center. De spørger ind til vores aktiviteter og forbyder, hvad de ikke synes om. Nogle gange kommer de hemmeligt til vores møder og kurser forklædt som arbejdere,« siger Liu Yong.

I organisationens lille kulturcenter kan arbejdere efter fyraften spille bordtennis, danse, se film, få rådgivning eller deltage i workshops om retshjælp og rettigheder, faciliteret af blandt andre Liu Yong, der også har været indkaldt til forhør på grund af sin aktive interesse i arbejdsforhold.

»Jeg blev inviteret til en 'venskabelig samtale' med sikkerhedstjenesten på grund af mine mails til en arbejderrettigheds-organisation i Hong Kong. Der var dog ikke meget venskabelighed over samtalen,« siger Liu Yong.

Han slap med skrækken. Enkeltstuderende betragtes generelt ikke som så stor en trussel som organisationerne, hvilket også er en af grundene til, at Liu Yong valgte at tage en ph.d.

»Som studerende har man en undskyldning for at beskæftige sig med arbejdsvilkår. Jeg har det ikke som de ansatte i organisationerne, der får aflyttet telefoner, hacket mails og jævnligt indkaldes til forhør hos sikkerhedstjenesten,« siger Liu Yong.

Det bekræfter lederen af en af byens få arbejderrettigheds-organisationer over Skype. Hun vil ikke mødes *face to face* til trods for, at vi er i samme by. Hun tør ikke. Hun må ikke. Myndighederne har lige fortalt hende, at hun ikke må tale med »fremmede« den kommende tid, fordi en af landets store ferieuger er på vej. Man vil ikke risikere optøjer, når befolkningen har fri fra arbejde.

»Ja, de kommer ofte på besøg hos os, de aflytter vores telefoner og den slags. Det generer vores daglige arbejde, men det stopper os ikke. Og vi ved, at opmærksomheden kan blive meget større, hvis vi lavede optøjer eller demonstrationer,« siger lederen, Wang Juan, over Skype.

»Vi prøver faktisk at tale åbent med de lokale myndigheder om, hvad der er brug for. Vi er ikke i opposition til dem. Men de har ikke tillid til os. Oplysning af arbejdere er noget nyt her, i modsætning til ved kysten. Derfor er det stadig uklart for myndighederne, hvad vi vil,« fortsætter hun.

Forholdene i tekstilindustrien

Når man hører om arbejdsvilkår i Kina, er det stort set altid fra kystprovinsen Guangdong ved Hong Kong. Det er der to grunde til ifølge China Labour Watch, en New York-baseret organisation, der advokerer for arbejderes rettigheder i Kina.

»For det første er arbejderrettigheds-organisationer sjældne uden for Guangdong. For det andet er medieomtale af aktivisme uden for Guangdong endnu mere sjælden,« siger programchef Kevin Slaten fra China Labour Watch.

Men nu er tusindvis af fabriksarbejdere fra det centrale og vestlige Kina ikke længere nødt til at arbejde i industrizonerne ved kysten tusinder af kilometer fra deres hjem og familie. De har jobs i Midtvestens fremvoksende storbyindustrier.

Hvilke forhold arbejder de under? Det ved de kun selv, for der findes kun ganske få undersøgelser fra Midtvesten, og ikke alle bliver offentliggjort.

En af dem er fra 2012 og handler om arbejdsforhold i tekstilindustrien i en af Midtvestens største byer. Undersøgelsen blev standset i utide og aldrig publiceret.

»Vi fandt brud på arbejdsmiljøreglerne alle de steder, vi undersøgte,« fortæller Wu Lei fra den lokale menneskerettighedsorganisation bag undersøgelsen.

Ingen af de ti sweatshops udleverede beskyttelsesmasker til tøjarbejderne, selv om de fine tøjfibre overalt i luften indåndes af arbejderne. Det kan resultere i hoste, vejrtrækningsproblemer og lungesygdommen silikose, der kan være dødelig.

Undersøgelsen dokumenterede også en udbredt mangel på lovlige kontrakter blandt de 500 interviewede arbejdere og omfattende brug af overarbejde på mere end det dobbelte niveau af, hvad landets lovgivning tillader.

Mange af tøjarbejderne er kvinder under 18 år fra landsbyerne i provinsen. De kommer til storbyen med et ønske om at tjene nok penge til at sende nogle af dem hjem til familien, spare op til at købe et stykke jord eller betale for deres bryllup. De fleste ved intet om at indgå kontrakt, om sikkerhedsregler eller rettigheder.

»I virkeligheden er det største problem her arbejdernes mangel på forståelse for deres helt grundlæggende rettigheder. De tror, at deres arbejdsvilkår er normale og ikke kan være anderledes. Når det bliver for hårdt, vil de hellere finde et nyt job eller tage hjem og sunde sig fremfor at beklage sig, siger Wu Lei.

Skyggefirmaer

Hvis det da ikke går galt forinden. Det oplever ngo-chef Wang Juan jævnligt, når hun opsøger bygningsarbejdere på byens utallige byggepladser.

»Som du selv kan se, skyder højhuse op overalt. Og bygningsarbejderne har nogle af de værste forhold: Ingen kontrakter, underbetaling, ulovligt overarbejde og sjældent ordentligt sikkerhedsudstyr.«

Ifølge lokale kilder er det et udbredt problem i byggebranchen, at byggefirmaer udliciterer opgaver til uregistrerede »skyggefirmaer«, der formelt ikke eksisterer.

»Når det så går galt, for eksempel hvis der sker en ulykke, eller hvis lønnen ikke bliver udbetalt, er der ingen hjælp at hente. Man har måske ikke en kontrakt, og selv hvis man har, eksisterer arbejdsgiveren måske ikke formelt. Det betyder i begge tilfælde, at man ikke har ret til behandling eller erstatning,« fortsætter Wang Juan, der bruger halvdelen af sin arbejdsuge på byens byggepladser.

Det er en ond cirkel. Når det bliver hårdt, siger arbejderne op. Udskiftningen er stor i industrien og byggebranchen. Det gør det vanskeligt at mobilisere kolleger. Og uden mobilisering til fælles forhandlinger sker der ikke forbedringer. Ifølge Wang Juan er det sådan overalt i Midtvestens fremvoksende industriområder.

»Folk skal forstå, hvad det vil sige at arbejde på en større arbejdsplads. Og at de er i samme båd som mange andre. Først derefter giver det mening at snakke om rettigheder og kollektiv forhandling, som er alt for abstrakte begreber, når man efter en 12 timers arbejdsdag hellere vil se film og slappe af end deltage i workshops,« siger Wang Juan.

»Når arbejderne er blevet trygge ved at dele deres historier – hvor de kommer fra, hvad de arbejder med – og får fornemmelsen af, at andre er i samme situation, er det vigtigt at give eksempler på aktioner, der har virket,« fortsætter hun.

Den slags eksempler er der ikke mange af i Midtvesten. Protester som episoden fra 2012, hvor 100 Foxconn-arbejdere fra taget af en treetagers bygning i Wuhan krævede bedre arbejdsforhold, og flere truede med at springe i døden i protest, hører til sjældenhederne. I stedet hentes eksemplerne ofte fra kystprovinserne og helst fra hjemvendte arbejdere med egne erfaringer.

Aktivist i klasseværelset

TZ er aktivist. 31 år med kort, sort hår, briller og en netop færdiggjort ph.d.-opgave om kollektiv forhandling. Han underviser på en erhvervsskole i en af Midtvestens millionbyer. Ikke den jeg besøger, men ved hjælp af Skype sidder vi alligevel *face to face* ved hvert sit skrivebord, trods de 900 kilometer mellem os.

»En erhvervsskole er et oplagt sted at lære morgendagens arbejdere om deres rettigheder. Hvorfor vente, til de som færdiguddannede står ved samlebåndene og er for trætte til at lytte?« spørger TZ retorisk.

Faktisk er hundredtusinder af disse »morgendagens arbejdere« allerede godt i gang ved samlebåndene hos Foxconn og andre med storproduktion i Midtvesten. Mange er direkte rekrutteret fra erhvervsskolerne som praktikanter.

»Jeg prøver at få eleverne til at forstå fordelene ved at stå sammen og organisere sig. Jeg motiverer dem til at starte studenterorganisationer, så de har andre at støtte sig til og handle sammen med,« siger han.

Hvilket der er god grund til. Da TZ forrige år undersøgte arbejdsforholdene for praktikanter i byens elektronikindustri, viste det sig, at mange reelt indgik i samlebåndsproduktionen på lige fod med de almindeligt ansatte, ofte 10 timer dagligt eller mere. Men uden at få den samme løn for det samme arbejde som de ansatte og uden at være dækket af landets arbejdslovgivning.

TZs rektor ved ikke, at han har »udvidet« undervisningen med disse emner. For det må han ikke.

Hvorfor finder TZ ikke sammen med ligesindede, når det at stå sammen om en sag betyder så meget for ham? Indtil videre har han ikke kunnet finde organisationer for aktivister som han selv, trods millionbyens størrelse.

Der er ellers brug for dem. Men det kan synes uoverkommeligt at etablere en levedygtig organisation. Og nok kan man finde – tiltrængt – råd og vejledning hos etablerede organisationer i Guangdong eller Hong Kong, men sjældent økonomisk støtte.

Det er i det hele taget småt med støttemuligheder i Midtvesten. Statsstøtte er ikke en mulighed, hvis man vil bevare sin uafhængighed, og samarbejde med vestlige organisationer eller finansiering fra udlandet betragtes af myndighederne som udenlandsk indblanding og er meget sensitivt. Den slags har organisationerne i Hong Kong, og til dels også Guangdong, af historiske grunde lettere adgang til.

Partiets fagbevægelse

Heller ikke landets eneste tilladte fagforening, ACFTU, kommunistpartiets egen og verdens på papiret største med 258 millioner medlemmer, er ifølge aktivisterne til nogen nytte.

»ACFTU er intet bevendt. Men da det er urealistisk at kæmpe for en lukning af ACFTU, opfordrer vi alle til at presse den til at gøre en reel, aktiv indsats. Første skridt må være, at den involverer rigtige arbejdere fra græsrodsniveau og tillader dem at stige op gennem hierarkiet. Som det er nu, udpeges alle ledere i samarbejde med arbejdsgiverne,« siger Geoffrey Crothall fra China Labour Bulletin, en veletableret organisation med 20 år på bagen og kontor i Hong Kong.

Fabriksarbejderaktivisten Chang Jie fra Midtvesten er enig: »Græsrodsorganisationer er ikke den bedste vej frem. Det bedste vil være en reel fagforening på de enkelte fabrikker. Dét gør en forskel. Men lige nu virker ACFTU ikke, for den repræsenterer ikke arbejderne, men står på fabrikkens side,« siger han.

Nogle forskere og Hong Kong-organisationer har luftet en tese om, at arbejderbevægelsens styrke vil øges, hvis arbejderne mobiliseres i deres hjemprovinser, hvor de kan trække på familie og sociale netværk i kampen for at forsvare deres rettigheder.

»Teorien er vokset ud af vores erfaringer ved kysten, hvor vi træner mange migrantarbejdere, som ikke deltager i strejker og forhandlinger. De ved, at de skal hjem igen, så mange gider ikke konflikten,« siger koordinator Suet Wah Choi fra Chinese Women Worker Network, en ngo etableret i 1996 med aktiviteter primært i Guangdongprovinsen.

Jenny Chan, lektor i sociologi og Kinastudier ved Oxford Universitet, har fulgt udviklingen tæt: »Ved strejker er det afgørende at have flest ressourcer. Har man familie og netværk tæt på sin arbejdsplads, støtter de med mad, et sted at bo, en strejkekasse og moralsk opbakning,« siger hun.

Lige nu er der langt fra teori til praksis. Aktivisten Chang Jie og de andre i Midtvesten tager ét lille skridt ad gangen ved at motivere andre til handling.

»Jeg fortsætter med aktivismen. Men jeg magter ikke samlebåndene længere. De sidste 15 år har jeg stået som ufaglært ved dem, men nu har jeg været så heldig at finde en læreplads,« siger Chang Jie, da han tager afsked med mig ved fabriksporten.

Heldig og heldig. Hans månedsløn nu er 600 yuan (640 kr.). Det er halvdelen af mindstelønnen. Før vi mødtes, fik jeg kaffe og kage for 60 yuan (64 kr.) på en glitrende Starbucks i centrum. Det holder jeg for mig selv.

Peter Bengtsen er undersøgende journalist.

Alle person- og organisationsnavne er anonymiserede. Redaktionen er bekendt med de rigtige navne. Lokationer er ikke konkretiserede, da der kun findes ganske få etablerede arbejderrettigheds-organisationer i millionbyerne i det midtvestlige Kina.

LAYOUT: ANDREAS PERETTI KORREKTUR: LISBETH RINDHOLT